

הזכות לפרנסה

"גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה" (נדרים מ"ט ע"ב); "כל אדם זכאי לעבודה, לבחירה חופשית של עבודתו, לתנאי עבודה צודקים והוגנים ולהגנה מפני אבטלה" (מתוך ההכרזה לבאי עולם בדבר זכויות האדם). הזכות לעבוד ולהתפרנס בכבוד היא אחת מזכויות האדם הבסיסיות. כאשר אדם אינו עובד, בנוסף להשלכות הכלכליות, גם כבודו כאדם נפגע. האבטלה פוגעת בפרט, במשפחתו ובכלל החברה. מדיניות מוניטאריסטית גורסת כי ב שווקים פתוחים קיים שיווי משקל ספונטני המבטיח תעסוקה מלאה. המודל הקנסייני לעומת זאת, מחייב התערבות ממשלתית שתצמצם את מימדי האבטלה.

מצד אחד: אבטלה היא כורח מציאות בתחרות. הממשלה מייצרת מקומות עבודה פיקטיביים.

מצד שני: אבטלה היא דבר הרסני לפרט ולחברה, הממשלה חייבת לצמצם ממדי האבטלה.

דו"ח העוני והאבטלה בישראל

"על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שיעור ה בלתי מועסקים בחודש אוגוסט 2004 הגיע ל- 10.7% ומספר המובטלים הגיע לשיא חדש של כ- 285 אלף מובטלים. נתון זה מציב את ישראל במקום השני בטבלת האבטלה של המדינות המפותחות לאחר ספרד עם 11.3% אחוזים.

האבטלה פוגעת בעיקר בחלקי האוכלוסייה החלשים בישראל: בעיירות הפיתוח ובפריפריה יותר מאשר בישובים מבוססים וותיקים; ישובים ערביים סובלים משיעורי אבטלה גבוהים יותר מאשר ישובים יהודיים; ישנן יותר נשים מובטלות מאשר גברים; האבטלה פוגעת יותר בבעלי השכלה נמוכה וגם בצעירים, שעדיין לא התבססו בשוק העבודה.

מהן המשמעויות האישיות והחברתיות של האבטלה?

בשנת 1984 ערך ד"ר הרווי ברנר, מארה"ב מחקר, שהיה אחד הראשונים שהצביעו על קיומו של קשר ישיר בין אבטלה לחוליים חברתיים. במחקר אותו ביצע עבור הקונגרס האמריקאי מצא ברנר קשר בין העלייה באבטלה לבין תופעות חברתיות כגון עלייה בתמותה, כתוצאה ממחלות לב, התאבדויות, רציחות, עלייה במספר האשפוזים בבתי חולים פסיכיאטריים, עלייה במעשי פשע ובמעצרים. כלומר מחקרו החשוב של ברנר מצביע על כך שניתן ליחס בעיות חברתיות ונפשיות למצב של אבטלה.

לתעסוקה יתרונות רבים שנמנעים ממובטלים. מלבד היתרונות הכלכליים, מדובר על מעמד בחברה, על זהות אישית, על דימוי עצמי ועל קשרים חברתיים – להיות חלק, לקחת חלק במטרה ובמאמץ המשותפים לכלל החברה. הקיצוץ בהכנסת המובטלים מובילה לתחושה של מחסור, אשר לה אפקט הרסני מבחינה פסיכולוגית. דימוי עצמי נמוך הנובע מתחושת הכישלון האישי יוצר חוסר מוטיבציה וחוסר רצון להיחלץ ממעגל האבטלה. למצב זה השפעה לא רק על המובטל, אלא גם על הסובבים אותו, בעיקר על בני משפחתו. אבטלה משמעה אובדן הכנסה לחברה, אולם זהו רק חלק מהאובדן. המחירים החברתיים של האבטלה, באים לביטוי בבעיות חברתיות, פסיכולוגיות, ובריאותיות. לפיכך חשוב ביותר שהחברה כולה תהיה מודעת למחירים אלה ותתגייס למאמץ שעיקרו הפחתת המשמעויות השליליות וההרסניות של האבטלה. (עניין בכותרות - דו"ח העוני והאבטלה בישראל, אוריה שוחט)

מספר נתונים :

- 18.1% מכוה העבודה בישראל, בשנת 2004, שהם כ-488 אלף איש, מובטלים או מובטלים חלקית.
- 10.4% הוא שיעור האבטלה הרשמי, אבל בפועל ישנם 54 אלף איש נוספים, שהתייאשו מלמצוא עבודה ואינם נכללים בסטטיסטיקה, וכ-153 אלף המועסקים במשרה חלקית שלא מרצונם.
- מספר העובדים שמועסקים באופן חלקי והיו רוצים לעבוד משרה מלאה עלה מ-79 אלף בשנת 2001 ל-153 אלף, בשנת 2004. כ-75% ממועסקים אלה הן נשים.

גדולה המלאכה

ועוד היה רבי אליעזר אומר: גדולה היא מלאכה, שכשם שנצטוו ישראל על השבת, כך נצטוו על המלאכה, שנאמר: "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך". (אבות דרבי נתן כ"ג)

רבי אליעזר, אומר, שכשם שאנו מצווים לשבות בשבת, כך אנו מצווים לעבוד. אולם, במדינה המודרנית שוק העבודה לא נקבע רק על פי רצונותיו של האדם אלא גם על ידי מדיניות כלכלית וחברתית לפיה אדם עשוי למצוא עצמו ללא עבודה גם אם יהיה מעוניין לעבוד. לכן קריאה זו אינה מופנית רק לפרט אלא גם לקובעי המדיניות.

כאילו הרגן

ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית הגבעונים, אל שאול - שלא נספד כהלכה, ואל בית הדמים - על אשר המית הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. (יבמות דף ע"ח ע"ב)

שאול המלך שהרג את אנשי נב גרם לפגיעה במטה לחמם של הגבעונים ששרתו את אנשי נב. פעולה זו של שאול על פי דברי הגמרא שקולה למוות או שהיא גרמה בפועל למיתתם של הגבעונים. עקרון זה של הגמרא מבהיר לנו את המשמעות ההרסנית של סגירת מפעלים וצמצום אפשרויות תעסוקה.

חז"ל הבינו את משמעותיה החברתיות ההרסניות של האבטלה והזהירו כי היא עשויה להביא להתפרקות חברתית ולהתגברות תופעות שליליות כמו פשיעה:

מאבטלה לפשע

תנו רבנן, האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אישה וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים.

רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות, מלמדו לסטות... (קידושין כ"ט ע"א)

רש"י: כאילו מלמדו ליסטות - דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות.

חובת הממשל בפרנסת אזרחיו

כאמור, לדברי רבותינו בבבלי יבמות הנ"ל, לא הרג שאול אף לא אחד מהגבעונים, וכל עונשו היה משום שבהריגת כהני ה' בנוב, אבדו הגבעונים מטה לחמם. להסברת חומר העניין נקדים, כי לגבעונים לא היה חלק ונחלה בארץ, ולא יכלו להתפרנס מעבודת האדמה, וכל פרנסתם היתה תלויה בעבודת חטיבת עצים ושיבת מים לבית ה'. ואין ספק שבהריגת כהני ה' בנוב סבלו חרפת רעב, ורבים מהם מתו ברעב, וכדבריהם על שאול: "האיש אשר כלנו", ולפי דברי רבותינו יהיה הפירוש ברעב. וידוע כי טובים היו חללי חרב מחללי רעב. ופשוט ביותר הוא שכאשר נשבעו להם יהושע ונשיאי העדה להחיותם, הרי זה בגלל אספקת פרנסתם, כי כך חובתו של כל ממשל לדאוג לקיום כל אזרחיו, בין שהם תושבים בין שהם גרים, וכל שכן אלה שנשבעו להם, והיה בזה חילול ה' גדול, שכן אם שאול, מסבות שלו הרג את כהני ה', חייב היה לדאוג ולמצוא להם פרנסה חלופית, וזו חובתו כמלך ישראל. איני יודע כיצד נהג העולם הקדמון לגבי חובת כל ממשל לדאוג לפרנסת כל אזרחיו, אבל גם אם דבר זה לא היה מקובל בעולם הקדמון, הרי שלגבי הגבעונים היתה כאמור חובת שבועה. זאת ועוד, בעם ישראל נהגו תמיד לדאוג לעניים, וכמבואר בדברי רבינו הרמב"ם (פרק ט' מהלכות מתנות עניים, והביאו מרן בשו"ע יו"ד סימן רנ"ו) וזו לשונו: כל עיר שיש בה ישראל חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים... לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי לתת... והם מחלקים המעות... ונותנים לכל עני... ומעולם לא ראינו ולא שמענו קהל מישראל שאין להם קופה של צדקה עד כאן לשונו. וכל זה ידוע ומפורסם כמצות התורה, לדאוג לפרנסת הזקוקים. וכיום חובה זאת היא פשוטה בכל מדינה מתקדמת, וכל מחוסר עבודה זכאי לביטוח לאומי לקיום מינימלי. ובזה חטא שאול לגבעונים שגרם להם מיתת רעב והתעלם מחובתו הממלכתית, ולפחות מהשבועה שנשבעו להם נשיאי העדה "להחיותם". זה דבר ראשון שניתן ללמוד מדברי רבותינו... ומכאן מוסר השכל גדול לכל ממשל בישראל שחובתו לנהוג כלפי מיעוטים וזרים ביושר והגינות, ולקדש שם שמים ושם ישראל בעולם.

(עשה לך רב, רבי חיים דוד הלוי כרך ז', רפ"ח)

רבי חיים דוד הלוי (1924-1998) נולד בירושלים, שם גדל והתחנך בהווי הספרדי של שנות המנדט. הרב מילא שורה של תפקידים, ובכללם: רב שכונת רוממה בירושלים. רב בישיבת שערי ציון ובוועד להשתלמות רבנים, רב העיר ראשון לציון וחבר מועצת הרבנות הראשית. משנת 1973 ועד לפטירתו כיהן כרב הראשי של תל אביב.

מי מתעסק ? ?

מוקד זכויות מהווה מרכז ארצי ממסדית יחידה לדורשי עבודה, שרבים מהם נמנים על הקבוצות המוחלשות בחברה הישראלית. המוקד מנוהל על ידי עורך דין ומאויש על ידי מתנדבים וסטודנטים למשפטים, המקבלים הכשרה במוקד והופכים ליועצים. המוקד מהווה את הגורם היחיד בישראל הפועל למען המובטלים, בתחום הפרט ובתחום הכללי. המוקד הינו ממשק אקטיבי בין ציבור המובטלים, הרשויות, הכנסת והתקשורת. הוא מטפל, בימים כתיקונם, ב- 200 עד 250 פניות בחודש. לאחר הופעות בתקשורת, מקבל המוקד כ- 50 פניות ביום. יש בכך אישור מחדש לעובדה הידועה לנו, לאחר שלוש שנות פעילות: המוקד מהווה תחנה ראשונה ואחרונה לטיפול במצוקות וקשיים של מובטלים.

www.commitment.org.il/article_page.asp?id=48&scid=4

קו העוני

מילים: יענקל'ה רוטבליט

הוא מסתובב לו כבר הרבה זמן ככה

הוא לא יוצא יותר לעבודה
קשה לחיות בלי פרנסה מובטחת
כשיש בבית ילד וילדה

פשוט אמרו לו אתה צריך ללכת
שנים עבד הפרך בלי תלונות
מאיפה הוא יביא הביתה כסף
כבר נגמרו לו כל החסכונות

המדפים מתפוצצים משפע
הם בשבילו גבוהים יותר מדי
כי לשלם מזמן אין לו מאיפה
ואין בהקפה ואין אשראי

הילד הגדול זקוק לבגד
לבית הספר הוא צריך ספרים
והאישה לוחשת היא מודאגת
שהקטנה צריכה חלב טרי

אל הלשכה הולך בכל יומיים
והם אומרים בינתיים שום דבר
ורק התור שם מתארך כפליים
באנשים שאין להם מחר

עיניו כבויות והוא נושך שפתיים
מה יעשה שהוא עוד לא עשה
חסר אונים יושב פורש ידיים
ידיים חזקות מלאות בושה

הוא כמה סבל עוד יכול לשאת
בן אדם כמוני
זה ההבדל בין יש ואין
זהו קו העוני

